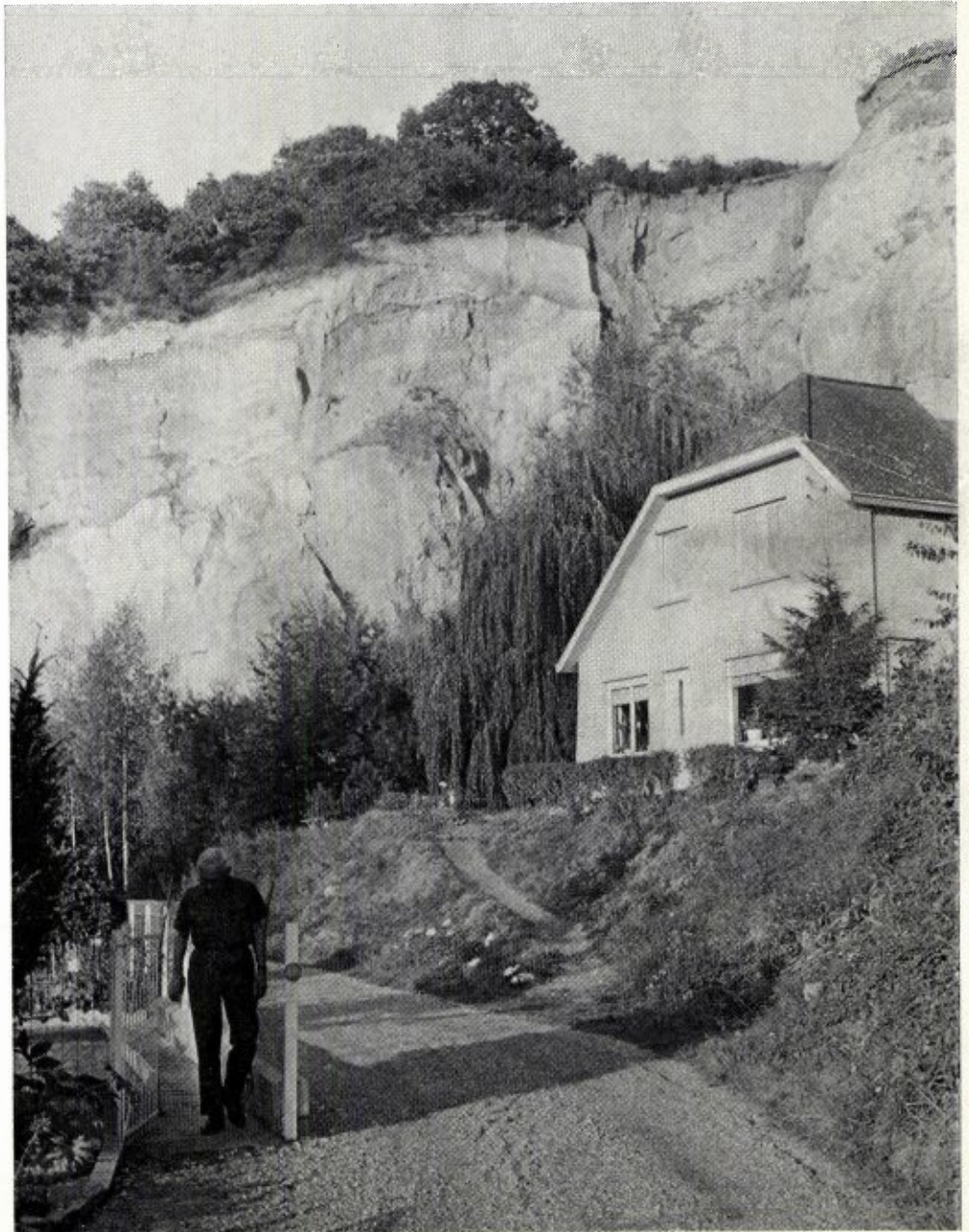

NATUURHISTORISCH MAANDBLAD

63e Jaargang
no. 11
28 november 1974

NATUURHISTORISCH MAANDBLAD

Orgaan van het Natuurhistorisch Genootschap
in Limburg

MAASTRICHT, 28 november 1974

REDACTIERAAD: mevr. drs. F. N. Dingemans-Bakels;
H. P. M. Hilligers; dr. D. G. Montagne (wnd. hoofdredacteur);
dr. P. J. van Nieuwenhoven; W. Ogg.
Redactie-adres: Bosquetplein 7 Maastricht (tel. 043-13671).

ADMINISTRATIE: Adreswijzigingen, opgave van nieuwe
leden, bestellingen van Maandbladen te zenden aan admini-
stratie Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, p/a Bosquet-
plein 7, Maastricht; tel. 043-13671.

Afzonderlijke nummers voor niet-leden *f* 2,50, voor leden
f 1,75; dubbelnummers *f* 4,— resp. *f* 3,—.
Auteursrechten voorbehouden.

NATUURHISTORISCH GENOOTSCHAP

Voorzitter: Dr. P. J. v. Nieuwenhoven,
Trianonstraat 13, Maastricht. Tel. 043 - 18897

Secretaris: J. A. M. Heerkens Thijssen.
St. Lambertuslaan 29, Maastricht. Tel. 043 - 16071.

Penningmeester: J. G. H. Schoenmaeckers, Johan Frisostraat 4,
Cadier en Keer. Giro 1036366 t.n.v. Natuurhistorisch Genoot-
schap, Maastricht.

Lidmaatschap: m.i.v. 1974: *f* 17,50 per jaar (gezinscontributie
f 20,—); Jeugdleden t/m 17 jaar *f* 7,50. Het maandblad
wordt aan alle leden gratis toegezonden.

Abonnementsprijs voor verenigingen en instellingen *f* 35,—
per jaar.

INHOUD:

- Verslagen van de maandvergaderingen	183
- Boekbespreking	186
- Geologische excursie in het Jekerdal	187
- Exskursie Hautes Fagnes	192
- H. Hilligers: Winterslaap-nesten van de Eikelmuis	193
- dr. D. G. Montagne: De functie van het Natuurhistorisch Museum te Maastricht	196
- „Wie niet sterk is, moet slim zijn”	200
- A. W. P. Maassen: Korte notities over enkele bijzondere vlindervangsten in Midden-Limburg	202
- Excursie Trouw St. Anne	203
- Aankondiging van de maandvergaderingen	203
- De natuur in	204

Foto op de omslag:

Steilwand van kalksteen en kiezelstele uit het Onder-Carboon
even ten zuiden van Visé.

Foto: ing. P. J. Felder.

VERSLAGEN VAN DE MAANDVERGADERINGEN

te Heerlen op 1 oktober 1974

Voor de Werkgroep Zeldzame Planten had de heer Bult *Herniaria glabra* (Breukkruid) meegebracht verzameld op de mijnspoorweg van de O.N. III. Deze soort is in Zuid-Limburg zeer zeldzaam, maar werd ook gevonden op het stort van Sm Hendrik en afgebeeld in de Staatsmijnkalender, 1962. Een rijke vindplaats werd tevens aangetroffen op een onverharde weg bij het lood-zinkstortterrein te Plombières. Hij behoort tot de Muurachtigen. Dr. Dijkstra vertoonde de stengel met bladeren en vruchten van *Datura stramonium* (Doornappel) var. *chalybaea*. Deze vorm heeft, in tegenstelling met de soort die witte bloemen draagt, een bloemkroon die paars aangelopen is; stengel, bloemstelen en bladnerven zijn violet van kleur. Dr. Bruna had uit Gemert enkele varenbladeren gestuurd en wel de gewone soorten: *Pteridium aquilinum* (Adelaarsvaren), *Athyrium filix-femina* (Wijfjesvaren), *Dryopteris filix-mas* (Mannetjesvaren) en de zeldzamere en nu ook beschermde *Osmunda regalis* (Koningsvaren). Bij het determineren moet er wel rekening mee gehouden worden dat bij sommige soorten het dekvliesje dat de sporangienhoopjes bedekt, gemakkelijk afvalt, waardoor men deze soort houdt voor een, bij wie geen dekvliesje voorkomt.

De heer van Geel deelde in verband met de nieuwe natuurbeschermingsbepalingen mee dat de plantsoendienst van Maastricht met een bulldozer de overwinteringsplaats van de Muurhagedis, de enige plaats in Nederland waar deze soort voorkomt, grondig verwoest had. Ook hagedissen en hazelwormen waren hierbij verpletterd. Verder vertoond hij een exemplaar van *Orobanche minor* (Klavervreter) woekereend op *Carum carvi* (Karwij). Deze soort wordt vooral aangetroffen op vlinderbloemigen en in het bijzonder op Klaver. Echter in de natuur ook wel op andere soorten zoals op *Daucus carota* (Peen);

merkwaardig is dat deze in tuinen wel op soorten voorkomt uit 10 verschillende families, zoals *Digitalis* (Vingerhoedskruid), *Campanula medium* (Klokje), *Pelargonium zonale* (Geranium) en *Nerium oleander* (Oleander). Op de herdenking van de 100ste geboortedag van dokter F.C.A. de Wever op 14 maart j.l., vermeldde de heer J. Mennema, dat deze soort in Zeeland niet achteruit gegaan was; dit is in tegenstelling met Zuid-Limburg waar de heer Dijkstra de achteruitgang in talrijkheid weet aan het verdwijnen van klavervelden (Nat. hist. Maandbl. 1969, 12). Het is natuurlijk wel van belang hoe men zijn maatstaf van talrijkheid aanlegt. Men kan hierbij uitgaan van het aantal kwartierhokjes waarin de soort gevonden werd, maar men kan ook in het begrip talrijkheid betrekken de tienduizenden exemplaren die vroeger in klavervelden aanwezig waren en nu met deze verdwenen zijn. Trouwens, de Wever vermeldt dat deze soort ook woekert op *Dipsacus fullonum* (Weverskaarde), meestal op kalkrijke lössbouwland, indien er naast of nabij *Orobanche*-houdende Klaver stond; dus ook weer een verband tussen klavervelden en *Orobanche*.

Tenslotte vertoonde de heer van Geel enkele dia's van een Builenbrand op Mais. Aangetaste korrels zwellen op tot een grootte die verscheidene malen meer bedraagt dan hun normale.

De heer J. Conen van de Vogelwerkgroep nam op 11-IX tot 14-X een mannelijk exemplaar waar van *Lanius collurio phoenicuroides* (oostelijke vorm van de Grauwe Klauwier). Opvallend was de rode staart en roodbruine schedel. Een afbeelding staat in: „De Europese vogels in kleur” van Heinsel, Fitter en Parslow. Dit is de eerste waarneming van deze vorm voor Nederland. Verder werd waargenomen *Lanius senator*, een jong exemplaar, gedetermineerd op de streep van lichte vlekken diagonaal over de vleugels. Beide vogels werden op 14-IX waargenomen door W. F. Bult, J. Conen en Fred Hustings. Tenslotte hoorde de heer Dijkstra te Heerlen, omgeving van de Hamerstraat weer een Bosuil. In die buurt daar werden in het voorjaar twee exemplaren geschoten.

In verband met een Crinoidenvondst (zie maandverslag van 3 sept.) deelde de heer van Geel mee dat men uit fossiele Belemnieten eiwitten met anti-stoffen gehaald had en deze had laten inwerken op *Nautilus* en *Sepia*, waarbij men tot de conclusie gekomen was dat Belemnieten nader verwant waren aan *Nautilus* dan aan *Sepia*.

De Paddestoelenwerkgroep, die onlangs twee geslaagde dagen gehouden heeft en hiermee door denkt te gaan onder leiding van de heer P. B. Jansen uit Breda, ontdekte een soort die nieuw is voor Nederland en wel *Pizolithus arbizus* (een buikzwam). De heer Jansen denkt hierover spoedig nadere gegevens te verstrekken. Daarna hield de heer Bult zijn voordracht verduidelijkt met tal van dia's over paddestoelen. Het is gebleken dat Zwavelkopjes gezonde bomen kunnen behoeden voor infectie met de parasiet Dennenmoorder (een *Fomus*-soort). Deze laatste kan van stronken van geveld bomen overgaan op de wortels van gezonde exemplaren. Is een halfvergane stomp reeds bezet met andere schimmels dan kunnen sporen van de Dennenmoorder niet meer tot ontkieming komen, waarschijnlijk spelen antistoffen daarbij een rol. Naast dit antagonisme (afstoting van andere organismen) komt ook aantrekking tussen ongelijksoortige organismen voor, bijv. mycorrhiza, met een wisselwerking tussen schimmels en de wortels van hogere planten (meest bomen en orchideeën). Waarschijnlijk laten Orchideeën zich zo slecht overplanten, omdat de schimmel die bij zo'n orchideeënsoort behoort door een antagonistische soort gedood wordt. Zeer bekend is de symbiose tussen *Boletus elegans* en *Larix*. Ook andere *Boletus*-soorten leven in symbiose met Berken of met de Haagbeuk. De heer Bult behandelde achtereenvolgens een aantal milieus met de daarbij behorende paddestoelen. Champignons vinden we in ons land in weilanden en gazons, op mesthopen en langs wegen. Deze soorten houden van iets kalkhoudende, humusrijke of stikstofrijke groeiplaatsen. *Agaricus campestris* (Weidechampignon) komt voor in weiden waar geregeld paarden grazen; de gekweekte soort op een bodem

van gefermenteerde paardemest. Op onvermengde mest komen soorten van *Stropharia* voor en tevens talrijke Ascomyceten zoals *Ascololus*- en *Pilobolus*-soorten. Een andere specifiek milieu zijn brandplekken waar men talrijke soorten kan aantreffen die daar bij voorkeur groeien. Andere milieus zijn: het elzenbroek met o.a. *Alnicola*-soorten, het eiken-berkenbos met zijn *Rusula*'s, de dennebossen met weer andere *Russula*-soorten en het voor wat zijn paddestoelen betreft minder goed bekende eiken-haagbeukenbos. Op droge heide komen maar weinig soorten voor. Andere soorten hebben een veel groter verspreidingsgebied, zoals *Amanita rubescens* (Parelamaniet), *Cantharellus cibarius* en *Boletus edulis* (Eekhoorn-tjesbrood).

te Maastricht op 3 oktober 1974

Bij ontstentenis van voorzitter van Nieuwenhoven wegens ziekte, heet de vice-voorzitter de talrijke aanwezigen hartelijk welkom.

Hij zegt verheugd te zijn dat van enige jonge leden het initiatief is uitgegaan voor het organiseren van een door hen geleide excursie over de Hautes-Fagnes, op 6 oktober. Hij wenst ze veel succes en hoopt dat ze ook in de toekomst nog vaak van zich laten horen.

Dan houdt de heer Felder, aan de hand van zeer fraaie dia's, een inleiding op de geologische excursie van 20 oktober a.s. In zijn uiteenzetting wijst hij allereerst op de grote lijnen in de geologische bouw van de gehele streek. De uitlopers van het „Massief van Brabant” vormen de oudere ondergrond; het zijn geplooid gesteente-lagen van devonische en carbonische ouderdom. In het Jeker-dal zelf is deze ondergrond slechts uit boringen bekend en nergens ontsloten. Om toch enige indruk te krijgen omtrent deze oudere gesteenten is een eerste excursie-stop gepland even Zuid van Visé. De hier aanwezige steilwand toont een profiel, waarin resp. harde kalksteen, kalksteen-breccie (het zgn. „ampelieten-gruis”) en daarboven kiezel-leien zijn te herkennen, allen van onder-carbonische ouderdom. Onder een flauwe hoek vol-

gen daarboven gesteenten uit het KRIJT-tijdperk en de jongere perioden.

In analogie met de actuele omstandigheden (het principe van het zgn. „actualisme” is een erkend uitgangspunt in de geologie) wordt aangenomen dat kiezelrijke afzettingen zoals de hier aanwezige kiezel-leien ook in het aards verleden steeds ontstaan zijn in diepe zeetroggen, waar (vrijwel) geen aanvoer van afbraakmateriaal voorkwam.

Aan de hand van een aantal zeer fraaie dia's maken we daarna een sneltrein-excursie langs de volgende excursie-punten.

De wnd.-voorzitter vestigt in zijn dankwoord aan de inleider onze aandacht op het gebruik van de woorden KRIJT en kalk. Het is tegenwoordig voor nederlandse geologen gebruikelijk om slechts te spreken van *KRIJT* (met hoofdletters) als de betreffende periode in de aard-geschiedenis bedoeld wordt. De jongste onderdelen van dit *KRIJT*-tijdperk zijn resp. *Campanien* en (als jongste) *Maestrichtien*.

In analogie met de reeds lang ingevoerde begrippen „*Akens Zand*” en „*Vaalser Groenzand*” wordt de laatste tijd niet meer gesproken van Gulpens Krijt, Kunrader Krijt en Maastrichts Krijt maar gebruikt men de aanduidingen „*Gulpense Kalken*”, „*Kunrader Kalken*” en „*Maastrichtse Kalken*”. Dit zijn alle vijf gesteentekundige eenheden van regionale betekenis.

Na de pauze vertelt de heer Felder over de tijd, dat hij met een groepje Limburgers voor het tweede achtereenvolgende jaar op uitnodiging van het British Museum in „Grimes Graves” in Z.O. Engeland gewerkt heeft aan het onderzoek van de daar aanwezige prehistorische vuursteen-mijnen. Het ministerie van C.R.M. heeft zijn belangstelling voor dit werk getoond en om een rapport over de verrichte werkzaamheden gevraagd.

Wil men een vergelijking trekken met de vuursteen-mijnbouw te Ryckholt, dan zien we dat de schachten van Grimes Graves veel groter van diameter zijn, wat op een wat andere methode (en mogelijk andere cultuur?) zou kunnen wijzen.

Het gebied van Grimes Graves telt ruim 800 van zulke schachten. In de zomer van 1973 zijn er twee, deze zomer is een derde schacht door de limburgse werkgroep onderzocht. In een tweetal horizontale galerijen vanuit de schacht zijn in het opvulmateriaal, dat door de praehistorische mijnbouwers na ontginning werd aangebracht, aardewerk scherven gevonden. Deze dateren uit een tijd van 2400 tot 1700 voor Chr. Verder een aantal herte-geweien, die niet alleen als hak maar ook als hamer blijken te zijn gebruikt. Bij het openleggen van de mijn-gangetjes zijn dit jaar ook hak-sporen van gepolijste bijlen aangetroffen en kloppers van kalksteen.

Een kaart van het onderzochte schacht-veld, waarop alle gedane vondsten nauwkeurig zijn ingetekend, maakt een beeld van de vroeger gevolgde manier van werken mogelijk. Alle afval van een in ontginning zijnde galerij werd gestort in een reeds vuursteen-vrij gemaakte. Al werkende zijn alle schachten onderling verbonden, niet in een keer, doch geleidelijk aan.

Op vragen - of de praehistorische werkzaamheden in dit mijngebied van korte duur zijn geweest of dat ze zich over een langere periode hebben uitgestrekt - of deze door veel of weinig mensen verricht werden of in de omgeving landbouw bedreven werd, kan slechts een gissend antwoord gegeven worden. Waarschijnlijk heeft de exploitatie zich over enkele honderden jaren uitgestrekt en vond ook leverantie aan andere gebieden plaats. Gezien de bodemgesteldheid van en rondom het mijnveld lijkt het onwaarschijnlijk, dat in deze directe omgeving in praehistorische tijden landbouw bedreven is.

Gehoopt wordt om in volgende jaren nauwkeuriger gegevens omtrent een tijds-inpassing van al deze menselijke activiteiten te verkrijgen. Voorlopig wordt aangenomen, dat een en ander zich \pm 2000 jaar voor Chr. afspeelde, dwz. dus ongeveer 1000 jaar na de mijnbouw-activiteiten te Ryckholt.

De vele gevonden herte-geweien wekken de indruk, dat nogal kwistig met het gereedschap is omgesprongen. Er was hieraan kennelijk geen gebrek. Kwamen de dragers van deze geweien in de directe omgeving

voor? Sommige geweien wijzen op jacht-successen, andere op natuurlijk afwerpen. Het lijkt een interessant gegeven voor biologen om dit verder uit te zoeken en tevens te onderzoeken of deze herten-soort nog voorkomt in Engeland.

Aan het slot van de voordracht dankt de vice-voorzitter de heer Felder voor zijn helder betoog. Uit alles spreekt de grote vakbekwaamheid van het team. De Engelsen zijn kennelijk zeer gesteld op het gedegen werk van de Nederlandse groep anders had men niet op een terugkomst in 1975 aangedrongen. Langdurig applaus van het aandachtig gehoor onderstreept de instemming met deze zeer interessante lezing, die een belofte inhoudt voor een vervolgsverslag van de onderzoeken in 1975.

te Maastricht op 7 november 1974

Algemeen gedeelte:

Na opening van de vergadering met een welkom tot de aanwezigen, zegt de voorzitter dat het Bestuur van de Provinciale Overheid onlangs een schrijven ontvangen heeft waarbij het Genootschap voor 1975 een subsidie is toegekend van rond f 31.000,— hetgeen neerkomt op 45% van de totale uitgaven voor dat jaar en ongeveer het dubbele is van het bedrag waarover wij in vorige jaren konden beschikken. Met betrekking tot deze verlening werd door de commissie die hierover advies moest uitbrengen o.m. de vraag gesteld welke betekenis de activiteiten van het Genootschap voor de gemiddelde Limburger heeft. Ons antwoord luidde: het houden van voordrachten en excursies en het uitgeven van een Maandblad waarin naast wetenschappelijke artikelen ook populaire publicaties over de flora, fauna en de geologie van Limburg en naaste omgeving verschijnen. Het bestuur is echter van mening, dat de activiteiten verhoogd moeten worden maar het initiatief daartoe dient toch niet alleen van bestuurszijde te komen. Daarom is besloten op zaterdag 14 december 's middags om

14.00 uur (twee uur) een algemene ledenvergadering te houden met als enige agenda-punt: activiteiten van het Genootschap voor nu en voor de toekomst. In deze tijd van inspraak hoopt en verwacht het bestuur een grote opkomst. Datum en tijdstip zal voor de meesten toch wel geen bezwaar zijn.

In verband met de Sinterklaas-viering wordt de gewone maandvergadering van 5 december naar de 12e verschoven.

BOEKBESPREKING

Wij maken U opmerkzaam op de uitgave:
„*Cartographie des Invertébrés Européens*”; bestaande uit

- de serie: „*Atlas provisoire des insectes de Belgique*”;
édité par Jean Leclercq; hierin verschenen reeds:
cartes: 1 à 100, 101 à 200, 201 à 300, 301 à 400,
400 à 500, 501 à 600, 601 à 700, 701 à 800.
- de serie: „*Atlas provisoire hors-series*”;
Hierin zijn reeds verschenen:
 - „*Lépidoptera Rhopalocera et Grypocera de la Sarre (Saarland)*”; par Werner Schmidt-Koehl;
cartes 1 à 100.
 - „*Diptera Calliphoridae de la R. S. Roumanie*”;
par Andy Z. Lehrer;
cartes 1 à 43.
- de serie: „*Atlas provisoire des Arthropodes non insectes de Belgique*”;
Hierin verscheen reeds:
 - „*Myriapodes Blaniulidae et Iulidae*”;
par Jean Biernaux;
cartes 1 à 24.
- de serie: „*Atlas provisoire des Rotifères de Belgique*”;
par Marg. de Ridder;
cartes 1 à 234.

Dit geheel is een uitgave van: Faculté des Sciences agronomiques de l'état zoologie générale et faunistique, Gembloux (B.).

GEOLOGISCHE EXCURSIE IN HET JEKERDAL

gehouden door het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg op zondag 20 oktober 1974.

o.l.v. Ing. P. J. FELDER

Het Jekerdal vormt het enige linker zijdal, van enige omvang, van de Maas in Limburg en het neemt zodoende een unieke plaats in.

In tegenstelling tot de dalen van Voer, Geul en Geleenbeek, aan de rechterzijde, is het Jekerdal bijna geheel buiten het vroegere stroomgebied van de Maas gelegen. Hierdoor zijn er enkele opmerkelijke verschillen ontstaan, waarvan het ontbreken van Maas-terrassen in het landschap opvallend is.

Het stroomgebied van de Jeker heeft als geheel een flauw gerichte noord-westelijke helling en is aan de noord-west zijde erg smal (zie fig. 1). Een en ander hangt samen met de geheel andere geologische bouw van de diepe ondergrond.

De diepere ondergrond van het Jekerdal

De diepere ondergrond van het Jekerdal en omgeving bestaat in hoofdzaak uit sterk verharde en geplooidde Cambrische gesteenten, de restanten van een geheel afgebroken Caledonische gebergte. De voet van dit onder deklagen begraven gebergte wordt nu aangeduid met de naam „Massief van Brabant”.

Deze Cambrische gesteenten worden in het Jekerdal bedekt door weinig of niet geplooidde afzettingen uit het Krijt en het Tertiair (zie fig. 2). Afzettingen uit het Siluur, Devoon, Carboon, Perm, Trias en Jura ontbreken hier, zodat in de sedimentatie een hiaat van ruim 400 miljoen jaar aanwezig is. Tijdens dit hiaat zijn twee gebergtevormingen actief geweest en wel de Caledonische, waarbij het „Massief van Brabant” ontstond en de Hercynische waarbij o.a. de steenkoollagen in Zuid-Limburg geplooid werden.

Het „Massief van Brabant” vormt na zijn ontstaan

een star blok in de ondergrond, zodat in de jongere afzettingen erboven weinig of geen plooien en breuken voorkomen.

Ontsluitingen in de jongere lagen

Het aantal ontsluitingen in de jongere lagen is vooral in het westelijk gedeelte van het Jekerdal erg beperkt; we zullen daarom slechts het oostelijk gedeelte bezoeken.

Hier vormen vooral de Krijt-kalken en Krijt-vuurstenen waardevolle grondstoffen, die in vele groeven gedolven worden. In het westelijk deel van het dal moeten enkele kleinere arealen met Oudtertiaire afzettingen (Eoceen) voorkomen. In het terrein zijn hiervan geen ontsluitingen terug te vinden. De Oligocene zanden, die de Krijt-kalken in de rest van het gebied bedekken, zijn momenteel van minder belang; groeven hierin zijn meestal van oudere datum.

Andere Tertiaire gesteenten (uit het Mioceen-Plioceen) zijn in het Jekerdal niet in grotere groeven ontsloten. De in het gebied voorkomende Kwartaire afzettingen zijn op de geologische kaart niet aangegeven (zie fig. 1), wel is de sedimentatiegrens van de Maas aangeduid. Uit boringen is bekend, dat langs de rand van het „Massief van Brabant” een aantal breuken en plooien voorkomt, ontstaan als gevolg van het verschil in beweging tussen het Massief en de omringende gesteenten. Ook deze breuken zijn op figuur 1 niet aangegeven.

Excursie-punt no. 1

Visé, oude kalkgroeven in het Onder-Carboon. (zie omslagfoto).

Van het „Massief van Brabant”, dat in het Jekerdal alleen uit boringen bekend is, kunnen wij geen ontsluiting tonen. In Visé zijn echter enkele verschijnselen te zien, die er mee samenhangen.

Door tectonische bewegingen van het Massief (opheffingen) gedurende het Onder-Carboon werden hier de lagen scheefgesteld. Grotere opheffingen

Geologie van het Jekerdal

schaal 0 5 km

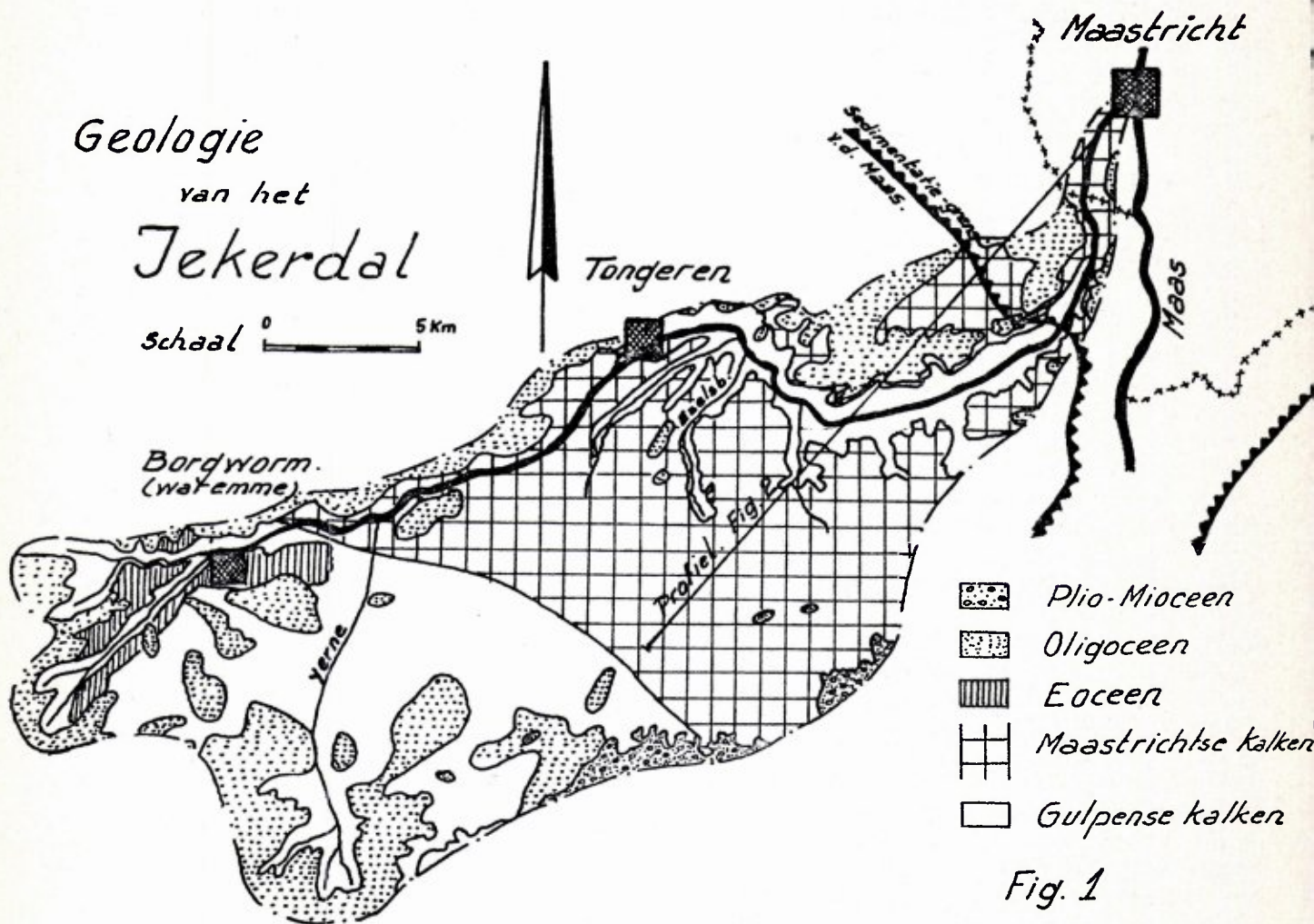

Fig. 1

veroorzaakt tijdelijk sterke erosie op het massief; langs de randen ontstonden daarbij breksie's, die in Nederland aangeduid worden met de naam „Ampelietengruis”. Jongere lagen uit dit dikke kalkpakket, met breksie's, liggen vaak discordant op de oudere.

Naast deze verschijnselen zijn in de groeve ook fraaie voorbeelden van kiezel-leien te zien, die ontstaan zijn in een diepe zeetrog rond het massief. Tenslotte zijn er verschijnselen van karst en breuken waar te nemen.

Excursie-punt no. 2

Boirs, kalkgroeven in het Krijt (Gulpense Kalken)

In deze groeven is een gesteentenpakket ontsloten, dat tot de Gulpense Kalken gerekend wordt en dat door het voorkomen van vuurstenen in een aantal zone's is te verdelen (zie fig. 4). Plaatselijk zijn deze kalken rijk aan de zeeëgel *Echinocorys* sp. De wanden van deze groeven zijn echter gevar-

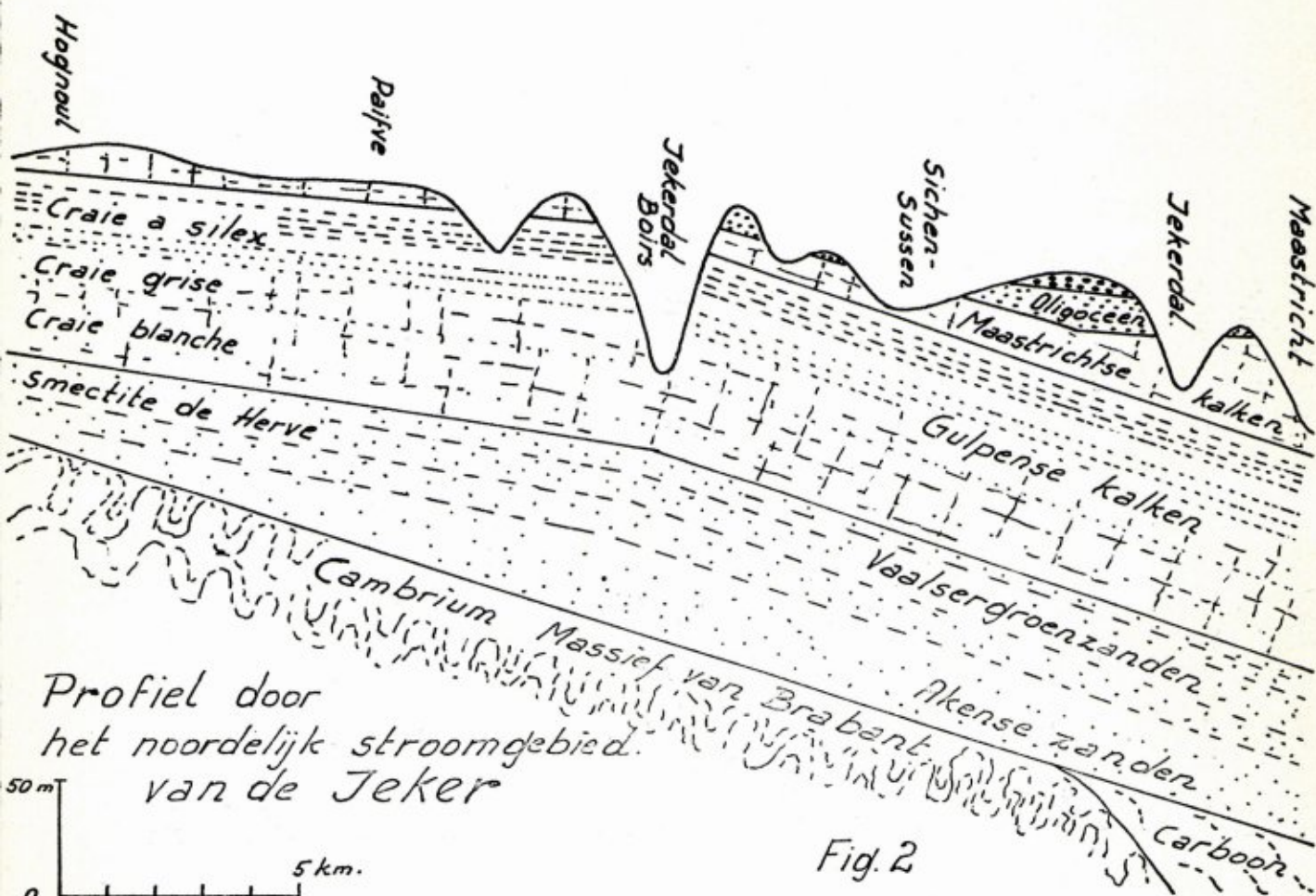

Fig. 2

lijk en het is beter om hier niet te hakken of te kloppen. De Gulpense Kalken worden hier bedekt door een „vuursteen-eluvium”, dat gedurende het Tertiair is ontstaan.

Excursie-punt no. 3

Romontsbos, met wandeling en bezoek aan vuursteengroeven.

De vuursteengroeven liggen bijna allen in het bovenste gedeelte van de Gulpense Kalken (zie fig. 4), waar

enkele vuursteenlagen voorkomen van zeer goede kwaliteit.

Het Jekerdal vormt tegenwoordig een van de weinige gebieden waar, net als in de prehistorie, vuurstenen gewonnen en bewerkt worden. Uiteraard is het doel gewijzigd; momenteel gebruikt men de stenen voor bekleding van maaltrommels en het bouwen van vuurvaste schoorstenen. In de groeven is een indruk te verkrijgen van het delven en verwerken van de vuursteen; ook zien we hier fraaie karst-verschijnselen aan het kalkoppervlak.

*Schematisch profiel door de
groeven bij Richelle-Vise.*

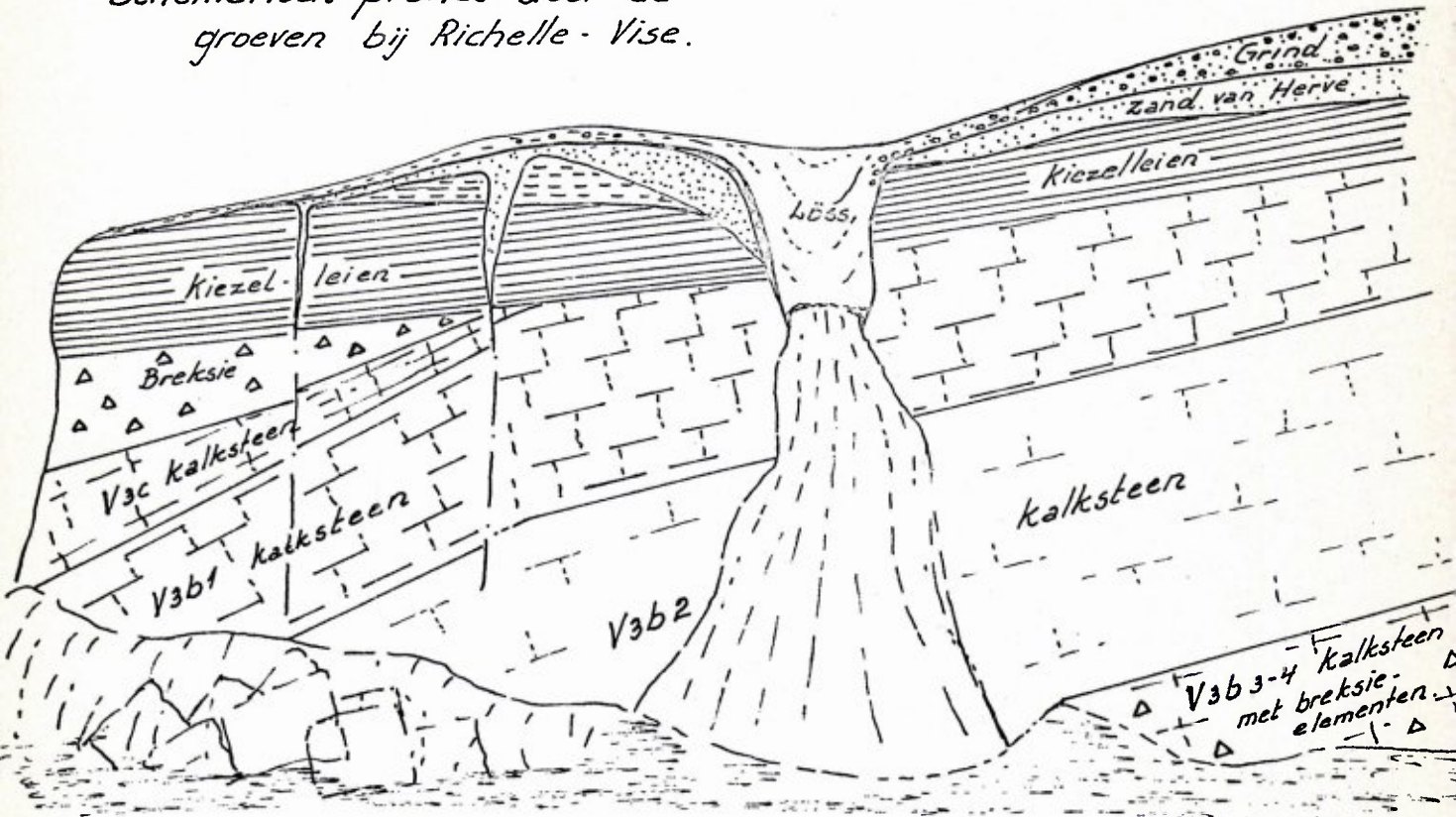

Fig. 3

Excursie-punt no. 4

Romontsbos, zandgroeve in het Oligoceen.

De ontsloten Oligocene zanden worden hier bedekt door een dunne laag löss en plaatselijk iets grind. Dit laatste wijst er op dat we binnen het stroomgebied van de Maas gekomen zijn. Fossielen worden er in deze Oligocene zanden niet aangetroffen, hetgeen echter niet betekent dat deze afzettingen altijd fossielloos zijn geweest. Aan de kleur (geel-bruin, die normaal geel-groen hoort te zijn) zien we dat het

pakket sterk verweerd is. Het is dan ook waarschijnlijker, dat oorspronkelijk aanwezige fossielen in de loop van de tijd zijn opgelost.

Excursie-punt no. 5

Bezoek aan een grindgroeve te Marnebel bij Eben-Emael.

De bedoeling van het bezoek aan een grindgroeve is een indruk te krijgen van de jongere afzettingen in het Jekerdal; grind en löss. De structuren in het grind

Vuursteengroeve Romontsbos met voorraad bekapte vuursteenblokken.
Foto: ing. P. J. Felder.

In model uitgelegde vuursteenblokken, bestemd voor de binnenbekleding van een maaltrommel in de fijn-keramische industrie.
Foto: ing. P. J. Felder.

wijzen op een ontstaan in een verwilde rivier, die uitwaaierde over een vlak gebied. Uit de samenstelling van het grind is het mogelijk conclusies te trekken van het toenmalige stroomgebied van de Maas. De fijnkorreligheid van de löss en de gelijkmatigheid van de korrels wijzen op een aanvoer via de wind. Dit gebeurde tijdens de IJstijden, waarvan we in de top van de groeve enkele verschijnselen zien die daarmee samenhangen, n.l. kryoturbatie (struc-

tuur-veranderingen in de bodem t.g.v. vorstinwerking).

Tijdens de route kunnen we op verschillende plaatsen iets zien van de allerjongste afzettingen in het Jekerdal. Op de vlakke dalbodem zijn hier en daar moersalken ontstaan. Deze worden bedekt door een afgespoelde leemlaag die te herkennen is als een gevolg van de ontbossing van de heuvels gedurende de prehistorie en de historie van de mens.

Geologische profielen van de groeven bij excursie-punten 2 & 5

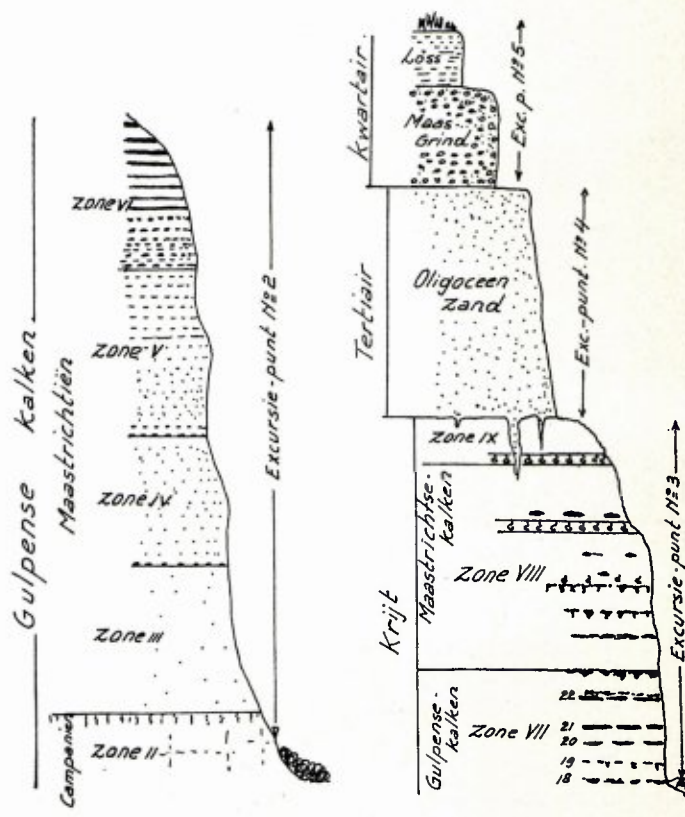

Fig. 4

EKSKURSIE HAUTES FAGNES

6 oktober 1974

Speciaal voor de jongere leden van het Genootschap was er op deze zondag een stevige tocht door de Hautes Fagnes, het uitgestrekte Hoogveen dat gelegen is in het oostelijk deel van de Belgische Ardennen, ook wel eens het „dak” van West-Europa genoemd. Het is er inderdaad bijzonder hoog; gemiddeld zo'n 550 meter. Het hoogste punt van België, de „Signal de Botrange” op 694 meter moet we dan ook hier zoeken en deze uitkijktoren is de hoogste waarnemingspost in dit wat groot uitgevallen laboratorium voor natuurminnende wetenschapslieden. Voor geologen, biologen, klimatologen en historici is het Hoogveen (ook wel genoemd De Hoge Venen), dat zelfs enkele ijstijdrelikten herbergt, een haast onuitputtelijke bron van inspiratie. Het zat er dan ook dik in, dat het voor de 16 liefhebbers van het Genootschap, die voor de gelegenheid vroeg hun bed uit moesten, een geslaagde dag zou worden.

Na een snelle rit, o.a. door het rustieke dal van de Voer, werd in de Baraque Michel de kille ochtendnevel met een kop warme chokolademelk verdraven. De eerste zonnestrallen kleurden het Pijpestrootjesgras (*Molinia caerulea* (L.) Moench) oranje tegen een zware donkerblauwe lucht aan de horizon. Dit gras heeft alléén onder aan de halmen enkele knopen; het verder knooploze gedeelte werd gebruikt om de lange stenen pijpen door te prikken. Ongeveer 80% van het Hoogveen is door deze sterk polvormende *Molinia* overwoekerd sinds op grote schaal afwateringsmaatregelen zijn genomen ten behoeve van naaldhoutplantages. Deze aanplant, en – in mindere mate – de massaal voorkomende *Molinia*, zijn in feite de schrik van iedere rechtgeaarde „veenbonk”. Het was voor de ekskursie dan ook moeilijk zoeken naar de wonderlijke roodkleurige blaadjes van de Zonnedauw (*Drosera spec.*), de kleine klokjes van de Lavendelheide (*Andromeda polifolia* L.) en het misschien hier reeds uitgestorven Klimopklokje (*Wahlebergia hederacea* (L.) Rchb.).

De excursie-deelnemers temidden van de *Molinia*-polien.

Foto: Jan van Eijk.

De tocht verliep via Brochepierre, een klein driehoekig bosje dat als oriëntatiepunt diende, naar Noir Flohay. Zonder dat iemand het ter plaatse kon waarnemen waren we de voormalige Romeinse heirbaan, de Via Mansuerisca, overgestoken. Deze weg verbond Trier met Maastricht en was de kortste verbinding tussen beide door de Romeinen gekoloniseerde centra. Dat bij de aanleg ruim 8 km moeras moest worden overwonnen, was voor de Romeinse ingenieurs geen onoplosbaar probleem. Drie lagen zwarte houten dwarsliggers droegen de met stenen versterkte onderlaag van het wegoppervlak. Voor de ekskursie was het bijzonder jammer dat er van de opgravingen, welke enkele tientallen jaren geleden plaatsvonden, zo weinig meer te zien was. Voor de talrijke planteliefhebbers onder de ekskursiedeelnemers was wél van alles te beleven. De Kloksjgentiaan (*Gentiana pneumonanthe* L.) stond in volle bloei, de Veenbes (*Oxycoccus palustris* Pers.) met z'n fijne draden was hier en daar tussen het gras te vinden en de uitgebloeide Beenbreek (*Narthecium ossifragum* (L.) Huds.) stond er veelvuldig. Deze laatste plant is een lelieachtige en men vertelt ervan dat het vee door het eten van deze plant zwakke beenderen kreeg en breuken vaak voorkwamen.

Bij Noir Flohay (het „Zwarte Woud”) waanden we ons in een spookbos. Hier staan alleen nog gedrochten. Resten van dennen, tot ongelooflijke vormen kromgegroeid en nadien geteisterd door veenbranden. Deze proefaanplant van weleer is volkomen de mist ingegaan. Ze heeft het niet gehaald in het barre klimaat op het „dak van West-Europa”. Van de vormenrijkdom der dode takken werd uitgebreid geprofiteerd door de aanwezige fotografen. Jan van Eijk blijkt inmiddels een serie vergrotingen te hebben vervaardigd waarbij het grafische karakter van de boommonsters uitstekend wordt uitgebeeld. Zowel de Den (*Pinus spec.*) als de veel aangeplante Spar (*Picea abies* (L.) Karsten) zijn eigenlijk vreemd in deze streek. Uit o.a. verschillende plaatsnamen blijkt dat vooral de Beuk (*Fagus sylvatica* L.) al eeuwenlang verbonden is met het Hoogveen: Herbofaye, Clefay, Longfay, Ovifat (Fayard = Beuk).

Veel Beuken vonden we die dag niet. Wel in het achter Noir Flohay liggende Geitzbusch een paar stukken loofbos bestaande uit voornamelijk Eik (*Quercus spec.*) en Lijsterbes (*Sorbus aucuparia* L.) Vooral ook de rijke ondergroei en het veelvormige dierenleven maken deze begroeiing met loofhout vele malen aantrekkelijker dan de sombere ten behoeve van mijnhoutproduktie aangelegde sparrenkultures.

De westkant van de eikestammen was meestal zilvergroen als gevolg van een overdadige begroeiing door korstmossen. Er tussenin werden meerdere keren spinnenesten aangetroffen die voorzien waren van een gesponnen fuik welke leidt tot de val van menig insekt.

Aan de rand van het bos baanden we ons een weg door de Adelaarsvarens (*Pteridium aquilinum* (L.) Kuhn) – een doorsnede van de stengel laat een dubbele Adelaar zien – en drie soorten bosbessen: de Gewone Bosbes (*Vaccinium myrtillus* L.), de Vossebes of Rode Bosbes (*Vaccinium vitisidaea* L.) en de zeldzame Rijsbes (*Vaccinium uliginosum* L.). De gewone bosbes heeft grote lichtgroene bladeren met een gezaagde rand; de blaadjes van de Vossebes zijn

Het spookbos bij Noir Flohay.

Foto: Jan van Eijk.

klein en gaafrandig; de Rijsbes heeft bessen met kleurloos sap.

Terwijl boven ons hoofd de Buizerds hun rondjes draaiden klonk in de verte het geruis van de Helle, één van de vele beken die hun oorsprong danken aan deze hooggelegen waterrijke schiervlakte. In dit gedeelte van z'n loop bleek de Helle zich al behoorlijk diep in het onderliggende gesteente (cambrosilurisch en devonisch) te hebben ingesneden zodat we de gelaagdheid en de opplooiing prachtig konden bekijken. In dit diepe enigszins rotsige dal hangt een zeer vochtige atmosfeer en het hoeft dan ook niet te verwonderen dat de rust in het dal menigmaal verstoord werd door vreugdekreten van mossenkenner Wim Labeij. Aan hem hebben we de determinatie te danken van 19 verschillende soorten blad- en levermossen. Behalve natuurlijk het onvermijdelijke Veenmos (*Sphagnum spec.*) vonden we o.a.:

Kussentjesmos (*Leucobryum glaucum* (Hedw.) B.S.G.); Sterremos (*Mnium punctatum* Hedw.); Sikkelderretje (*Dicranoweisia cirrhata* (Hedw.) Lindb.); Hunnebedmos (*Andreaea rupestris* Hedw.); Viertandmos (*Tetraphis pellucida* Hedw.); Kronkelsteeltje (*Campylopus brevipilus* (C. Müll.) B.S.G.); Platmos (*Plagiothecium undulatum* (Hedw.) B.S.G.); Viltmus (*Oligotrichum hercinicum* (Hedw.) Lam. et De Cand.).

Nadat we Wim's eigen boom (hij kent hem al jaren) vol zeldzame Baardmossen hadden bewonderd, schrokken we van een blik op het horloge en werd de Helle in versneld tempo stroomopwaarts gevolgd. Een erg sfeervol gedeelte met terzijde onder de bomen veel paddestoelen: o.a. Zwavelkopjes (*Hypholoma spec.*), Witte Koraalzwam (*Clavaria cristata*), Gele Koraalzwam (*Ramaria spec.*) en Fopzwam (*Laccaria laccata*). Onder eenzame Berkjes, aan de rand van de Fagne Walonne, beleefde de Vossebes zowaar z'n tweede bloei.

De Helle ontsloot ook hier nog z'n ondergrond: resp. veen, verweringsleem en steenbrokken. In het heldere ijzerhoudende doch voedselarme water was géén leven te ontdekken, hoewel we eerder op de dag, hemelsbreed niet zo ver daar vandaan, een rood-gekleurde (door het ijzerhoudende water?) Bruine Kikker hadden gevonden. Het schijnt dat zelfs hier de vroeger zo veel voorkomende amfibiën nagenoeg uitgestorven zijn.

Met de „Signal de Botrange” aan de horizon werd de tocht bergopwaarts voortgezet en wel met een grote boog om het bronnengebied van de Helle heen, waar het in deze regenrijke periode levensgevaarlijk kan zijn.

Na met enig sentiment over de grenssteen van het vroegere hertogdom Limburg gestreken te hebben, bracht een brede „oprijlaan” ons naar het knuppelpad dat voor nette bezoekers van de Baraque een gelegenheid is om van het uitzicht over het Hoogveen te genieten. Door een stroom voornamelijk duitssprekende toeristen baanden wij ons een weg naar het hotel met de ondankbaarste naam van het land, de „barak”. En daarmee verlieten wij het, tengevolge van de inspanningen van „les Amis de la Fagne”, als nummer één geklasseerde natuurreservaat van België. Met een goed glas werd na 7 uur wandelen in Eupen de ekskursie gesloten en iedereen was het erover eens dat dit voor de jongeren van het Genootschap beslist niet de laatste mag zijn. Dus tot binnenkort!

Ed de Grood.

WINTERSLAAP-NESTEN VAN DE EIKELMUIS

H. Hillegers

Op 7 en 8 april werden twee exemplaren van de Eikelmuis (*Eliomys quercinus* (Linnaeus)) in winterslaap aangetroffen in een sinds een half jaar onbewoonde boerderij te Honthem (gemeente Gronsveld). De Eikelmuis is een voor Nederland zeldzame diersoort en komt alleen in Zuid Limburg voor. Er zijn weinig gegevens gepubliceerd over levensgewoonten en speciaal over winterslaap-nesten. Aanleidingen genoeg om dit interessante dier onder uw aandacht te brengen.

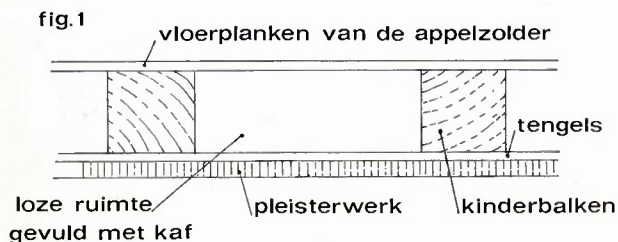
In uiterlijk en levenswijze doet de Eikelmuis meer denken aan een eekhoorn dan aan een muis. Opvallend zijn de bonte kleuren: een roodbruine rug, witte flanken en een grijze buik, een zwart maskertje rond de bolle grote ogen, een lange tweekleurige staart met een mooie pluim en grote roze oren. De grootte ligt tussen die van een rat en een muis. Zijn verspreidingsgebied ligt in Zuid en Centraal Europa; pas in 1898 werd de Eikelmuis in Nederland „ontdekt” door Thijsse in Gulpen (IJsseling en Scheygrond, 1950). Deze late ontdekking is vooral toe te schrijven aan de nachtelijke levenswijze. De soort schijnt zich vooral op te houden in bossen, bosranden, kreupelhout en verlaten boomgaarden. Het voedsel bestaat voornamelijk uit plantaardig materiaal: vruchten, noten, bessen, wortels, knoppen e.d. maar ook dierlijk: eieren, insecten en jonge vogels.

Overdag verblijft de Eikelmuis in een zelfgemaakt bolvormig nest, in holle bomen, nestkastjes e.d. Tijdens de schemering en de nacht wordt voedsel gezocht.

De winterslaap duurt in onze streken vanaf september/oktober tot april/mei en wordt volgens IJsseling en Scheygrond (1950) en Van den Brink (1955) in zeer uiteenlopende ruimten gehouden. De eerstgenoemde schrijvers vermelden oude eekhoornnesten

die van binnen met zacht materiaal gevoerd werden, van een kap voorziene merelnesten, nestkastjes en voor Zuid Limburg speciaal spleten in mergelgrotten. Van den Brink voegt hier nog aan toe: holle bomen, muurgaten en spleten in groeven. Onderstaande beschrijving van een drietal nesten (waarvan er zeker twee winterslaap-nesten) sluiten hierbij aan en demonstreren het weinig kieskeurige karakter van de plaats van het nest en het gebruikte materiaal.

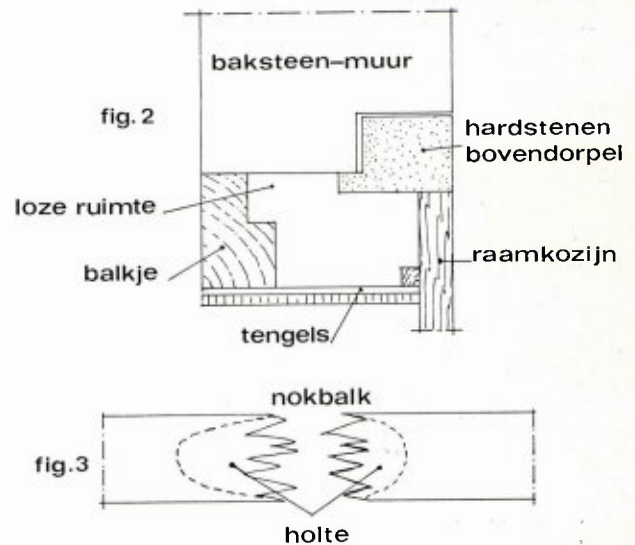
Het eerste Honthemse exemplaar werd op 7 april stervend aangetroffen in het puin van een net uitgebroken plafond. Het bleek een wijfje dat nog in winterslaaphouding lag (neus bij de staartwortel, poten onder het lichaam en de staart gebogen tot over de oren). De overwinteringsplaats moet gelegen hebben tussen het plafond van de kamer en de vloer van de daar boven liggende appelzolder (vgl. fig. 1). De ruimte hiertussen was geheel opgevuld met kaf, waarschijnlijk door generaties muizen hierheen gesleept en was bereikbaar via muizengaten in de vloerplanken. De westelijke muur van de appelzolder was aan de buitenkant met een dikke laag klimop (*Hedera helix* (Linnaeus)) begroeid.

Het tweede exemplaar - een mannelijk dier - werd levend in winterslaaphouding aangetroffen in een loze ruimte boven een raam aan de noordzijde van hetzelfde huis. Deze ruimte was geheel opgevuld met droog mos, hooi en plantenvezels. Hierin werd een aan de punt afgeknaagde hazelnoot-dop gevonden (rest van wintervoorraad?). Het nest was toeganke-

lijk via de ruimte tussen het plafond van de kamer en de vloer van de bovenverdieping en stond in verbinding met de buitenlucht via spleten in het metselwerk. Ook hier bedekte klimop de buitenmuur (vgl. fig. 2).

Een derde (winterslaap?)nest werd enkele weken later aangetroffen in een uitgeholde nokbalk van de stal. De holle stam was opgevuld met stro-resten (fig. 3). In de buurt ervan werden verschillende keren levende Eikelmuizen gezien die via de daksporen of houten binnenspananten het nest konden bereiken.

Literatuur:

- IJsseline, M. A., en A. Scheygrond. „De zoogdieren van Nederland”. Zutphen, 1950.
Brink, F. H. van den. „Zoogdierengids”. Amsterdam, 1950.

DE FUNCTIE VAN HET NATUURHISTORISCH MUSEUM TE MAASTRICHT

door dr. D. G. MONTAGNE

De opening van de vijfde rondreis-expositie van ons Museum is een goede gelegenheid om ons nog eens te bezinnen op de taak van ons instituut.

Ik wil daarbij uitgaan van de definitie, die de „International Council of Museums” (afgekort ICOM) aan het begrip „museum” geeft. In artikel 3 van zijn statuten treffen we, vrij vertaald, de volgende definitie aan:

„Het praedicaat 'museum' wordt toegekend aan ieder instituut, dat verzamelingen van goederen aanlegt met het doel

- deze te bewaren en te bestuderen en
- ze voor het publiek uit te stellen ter opvoeding en om van te genieten.”

Met het „bewaren en bestuderen” wordt de functie van de musea voor de wetenschap benadrukt, de rest van de definitie wijst op de educatieve functie.

Hoe ligt een en ander nu bij het Natuurhistorisch Museum in Maastricht? Graag wil ik trachten dit met U na te gaan. Ik wil U daartoe allereerst de Statuten van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg in herinnering brengen en dien daarbij in de geschiedenis terug te gaan tot 1910, het oprichtingsjaar. Immers, dit Genootschap heeft ons museum in 1912 gesticht en het tot 1917 beheerd. Deze statuten vermelden o.a. het volgende:

„.....
- Art. 2:

Het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg stelt zich ten doel de beoefening der Natuurlijke Historie in Limburg ten bevorderen.

Onder Natuurlijke Historie wordt hier verstaan de kennis niet alleen der Levende Natuur, doch ook de kennis van Geologie en Palaeontologie.

- Art. 3:

Onder de middelen, die daartoe ten dienste staan worden gerekend:

.....

-6° Het gepast en zaakkundig verzamelen van natuurhistorische voorwerpen,

-7° Het tot stand komen van een Provinciaal Museum van Natuurlijke Historie,

.....

In 1912 wordt een verzoekschrift aan het stadsbestuur van Maastricht gericht, waarin om het beschikbaar stellen van ruimten wordt gevraagd voor dit op te richten museum. In december 1912 wordt het Grauwzustersklooster door de gemeente Maastricht aan het Genootschap ter beschikking gesteld.

In april 1917 dient het Genootschapsbestuur een verzoek in bij het stadsbestuur van Maastricht om het museum met alle aanwezige collecties in beheer over te nemen en een conservator aan te stellen; het Genootschap zou vertegenwoordigd moeten zijn in een in te stellen Commissie van Toezicht. Dit verzoekschrift was voorzien van twee bijlagen, waaraan het volgende ontleend wordt:

„Het zal wel overbodig zijn de Edelachtbare Raad van Maastricht te wijzen op het groote belang voor wetenschap en onderwijs, dat een dergelijk museum heeft, vooral met het oog op de buitengewone schatten, welke Limburg op Natuurhistorisch gebied bergt.....”

Er volgt een bloemrijke opsomming van vele elementen uit de Limburgse flora, fauna en gea. De tekst gaat dan verder:

„..... Graag wil het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg meewerken om natuurhistorische collecties aan te leggen en voor Limburg te bewaren. Het behoeft daartoe slechts een goed ingericht Museum.

En waar de stad Maastricht, wij memoreerden het al dankbaar, zich tot nu toe aan het Natuurhistorisch Genootschap zoo zeer tegemoetkomend betoonde, durven wij ons andermaal, vol vertrouwen, tot den Maastrichter Gemeenteraad wenden.

Wij durven zulks te eerder, wijl wij de overtuiging hebben, dat de Gemeenteraad als beschermer der wetenschappen, als promotor van het onderwijs, de blijvende vestiging van een Natuurhistorisch Museum binnen de muren van Maastricht niet slechts beschouwt als een provinciaal, maar ook een stadsbelang.”

Opvallend hoe destijds werd uitgegaan van het provinciaal belang en werd aangedrongen op de erkenning van ook een stadsbelang; thans is de stedelijke verantwoordelijkheid een gegeven en wordt gepoogd de provinciale en ook nationale aandelen in de verantwoordelijkheid te vergroten.

Als dan in juli 1917 de Gemeenteraad van Maastricht

het besluit neemt tot overname van het museum en aanstelling van een conservator, wordt er tevens een „Instructie voor den Conservator” vastgesteld, waarin o.a. het volgende te lezen is:

„”

Art. 2:

-1- Hij is belast met het bewaren en in goede staat houden van de verzamelingen en de bibliotheek, aanwezig in het Natuurhistorisch Museum, met de zorg voor het onderhoud en de uitbreiding van den daarbij behorenden tuin en het onafgebroken uitbreiden van de verzamelingen op ieder gebied der Limburgsche Natuurhistorie.

-2-”

In 't najaar van 1917 benadrukt Rector Cremers, de voorzitter van het Natuurhistorisch Genootschap en tevens de eerste conservator van het museum, het zo duidelijk streekgebonden karakter van dit instituut als hij in een artikeltje in het Natuurhistorisch Maandblad zegt:

„ De Maastrichter vroede vaderen immers hebben toen (1912) aan 't Genootschap gebouwen afgestaan, waarin de Limburgsche fauna, Limburgsche flora en Limburgsche gaea konden ondergebracht worden”

In het Maandblad van december 1918 wordt het educatieve deel van de taak weer naar voren gehaald:

„Het Museum van Natuurlijke Historie te Maastricht moet, volgens zijn opzet, mede ten goede komen aan inrichtingen van onderwijs, zoowel van middelbare als van lagere scholen”

In het Jaarverslag van het museum over 1918 onderstreept de conservator de wetenschappelijke functie weer wat meer:

„Hoofddoel van het Museum moet zijn: daarin eene collectie bijeen te brengen, geschikt om een juist beeld te geven van den overgrootten rijkdom onzer provincie op geologisch, palaeontologisch, faunistisch en floristisch gebied.

Naast de provinciale verzamelingen kunnen dan tevens natuurhistorische voorwerpen, zoowel uit het overige Nederland, als uit het buitenland, in het Museum worden ondergebracht.

Dit laatste om te kunnen beschikken over het noodige vergelijkingsmateriaal en tevens een bezoek aan het Museum des te aantrekkelijker te maken”

In 1939, met de pensioenering van rector Cremers, is de periode van de zo bloemrijke beschrijvingen en omschrijvingen ten einde. Ook het charmante spel van nu eens dit facet, dan weer dat facet van het

Rector Cremers in de bibliotheek van het Museum aan de (botanische) arbeid.

foto: archief.

museum op de voorgrond schuiven is min of meer gestopt. Van nu af aan wordt er zakelijker gewerkt. Duidelijk komt dit naar voren in de terminologie van de nieuwe instructie voor de conservator van het museum in 1939, waarvan lid -1- van artikel 1 luidt:

„-1- De conservator is belast met het bewaren, het onderhouden en tentoonstellen van de verzamelingen, behorende tot het Natuurhistorisch Museum, alsmede het bewaren, het onderhouden en het ter inzage verstrekken van de boeken en bescheiden, behorende tot de aan het Natuurhistorisch Museum verbonden bibliotheek. Hij zorgt voor het onderhoud en de uitbreiding van hetgeen in de Museumtuin is aangebracht. Hij draagt zorg voor het verzamelen van hetgeen van belang is voor de kennis der Limburgsche Natuurhistorie”

De streekgebondenheid van de te verrichten werkzaamheden blijft nadrukkelijk gehandhaafd en het aanleggen van collecties en dat behoort tot de wetenschappelijke taak, wordt nog eens onderstreept.

Bij de herdenking van Rector Cremers in januari 1952 typeert Kruytzer de rol, die Cremers speelde bij en sinds de tot standkoming van het museum als volgt:

„ Vanaf het begin zit er lijn in zijn werk. Nooit zal de Rector dulden, dat die lijn ook maar enigszins zal afbuigen van de richting naar het doel, dat hij zich gesteld had: hier te stichten een regionaal museum, dat zou worden een

centrum van wetenschap en een leerschool tevens, waarin aan het volk zou worden bijgebracht de kennis van en de liefde voor Limburgs schoone natuur.”

Het belang van de „éducation permanente” leefde dus ook al bij Cremers.

Duidelijk is dat vanaf het begin de oprichters, of liever de oprichter, Rector Cremers, een tweeledige taak voor het museum voor ogen stond, enerzijds een wetenschappelijke functie, anderzijds een duidelijk educatieve. Even duidelijk is echter, dat een verder ontwikkelen en uitbouwen van het museum volgens deze uitgangspunten door Cremers en zijn opvolgers zeer sterk bemoeilijkt werd door de wel bijzonder geringe mogelijkheden in het personele vlak. De honoraire steun van talrijke Genootschapsleden, hoe belangrijk ook, was geen basis voor een ontwikkeling en verdere groei. Dat kon slechts door uitbreiding van de vaste staf. Kruytzer entameerde dit toen hij medio 1955 aan het stadsbestuur schreef:

„
Ik vraag Uw aandacht voor het onderwerp „Museum en Onderwijs” Het museum moet zijn een levend centrum van het onderwijs. Voortdurend moet het museum in contact staan met de leraren en de onderwijzers. Is het contact er eenmaal, dan komen de scholen vanzelf. Het regelmatig ontvangen van klassen eist natuurlijk zeer veel tijd. Maar er moet nog meer gedaan worden: van tijd tot tijd moeten er tentoonstellingen ingericht worden ten dienste van het onderwijs, excursies moeten worden georganiseerd en werkgroepen gevormd. Dan wordt het museum een levend centrum voor de jeugd. Dit kan ook worden uitgebreid tot de jeugdgroepen buiten het onderwijs.
.

Door de Minister van O.K. en W. is ingesteld een Commissie van Advies inzake Natuurhistorische Musea. Deze commissie moet o.a. onderzoeken in hoeverre het mogelijk is de Natuurhistorische Musea meer dienstbaar te maken aan het onderwijs.
.

Ik heb mij onmiddellijk tot deze commissie gewend met de mededeling, dat ik het museum wilde maken tot een centrum van onderwijs,”

Nog datzelfde jaar vraagt het gemeentebestuur bij het ministerie van O.K. en W. en bij het Provinciaal Bestuur een subsidie aan in de salariskosten van een aan te stellen bioloog met de taak:

„ in de toekomst regelmatig klassen te ontvangen en deskundig voor te lichten, door tentoonstellingen en excursies te organiseren en werkgroepen te vormen.”

En in het najaar van 1956 wordt de eerste „contactbioloog”, zij het voorlopig op half-time basis, aan het Maastrichtse Museum benoemd.

De directeur (sinds 1955 wordt het hoofd van het museum als zodanig aangeduid) kan zich concentreren op de algemene leiding en de verzorging van vooral de wetenschappelijke facetten van zijn taak; voor het meer educatieve gedeelte heeft hij van nu af aan een medewerker.

„ in de toekomst regelmatig klassen te ontvangen en deskundig voor te lichten

foto: Jan van Eijk.

Een volgende mijlpaal is het rapport, dat door de directeur van het Rijksmuseum voor Natuurlijke Historie wordt uitgebracht aan de Wethouder van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen te Maastricht op diens verzoek om advies omtrent de richting, waarin het Maastrichtse museum zich dient te ontwikkelen.

Aanleiding voor dit verzoek is de per einde 1962 ontstane vacature voor de functie van directeur van het museum. De conclusie in het rapport luidt:

„

De beste oplossing lijkt mij het Natuurhistorisch Museum te maken tot een streekmuseum, dat een driedelige taak zal hebben:

1. voorlichting aan het publiek;
2. instituut voor wetenschappelijk onderzoek;
3. archief voor wetenschappelijk materiaal.

Het begrip „streek” dient hier niet te eng worden opgevat. Indien men het museum maakt tot een streekmuseum voor Limburg, dan zal het dikwijls nodig zijn om ook de aangrenzende delen van België en Duitsland in de „streek” te betrekken.

.....”

Uitvoerig gaat het rapport in op de drie genoemde deeltaken. Bij de voorlichting aan het publiek wordt vooral genoemd het inrichten van permanente en van tijdelijke tentoonstellingen en de betekenis hiervan voor vooral het onderwijs. Ook op een goede presentatie wordt geattendeerd.

Voor wat betreft het wetenschappelijk onderzoek vanuit het museum wordt gewezen op de noodzaak te kunnen beschikken over uitgebreide studie-collecties en adequate collectie-magazijnen. Naast eigen onderzoek zal ook het organiseren van onderzoek door derden aandacht moeten krijgen.

Als archief voor wetenschappelijk materiaal zal het museum zelf collecties moeten aanleggen dan wel aanvullen. Het beheer van deze collecties vraagt om ter zake kundig personeel.

Het Stadsbestuur stelt zich kennelijk achter dit advies. Op basis ervan wordt in het voorjaar van 1963 door de Centrale Personeels Dienst van Maastricht een analyse van de functie van Directeur van het Natuurhistorisch Museum samengesteld, bedoeld als uitgangspunt bij de voorziening in de vacature van directeur.

In januari 1967 tenslotte verzoekt het gemeentebestuur van Maastricht aan het Provinciaal Bestuur een aanvullende subsidie voor het Natuurhistorisch Museum om het dit museum mogelijk te maken „een nog meer actieve rol te kunnen spelen, ook en juist buiten onze gemeente”. Met name wordt hierbij gewezen op:

- het inrichten en regelmatig verwisselen van kleine exposities over een beperkt natuurhistorisch onderwerp in verschillende plaatsen binnen onze provincie,
- het veilig stellen van waardevolle vondsten en collecties op natuurhistorisch gebied in Limburg,
- de mogelijkheid om tot samenwerking te komen met een aantal elders in onze provincie bestaande kleinere musea met een natuurhistorische afdeling.

De provinciale reactie hierop is positief en per medio 1967 kan een „buitendienst-ambtenaar” in de staf van het museum worden opgenomen.

Duidelijk is hiermede een nieuw element aan de museumtaak toegevoegd: de service-verlening aan andere museale instellingen en aan particuliere verzamelaars in Limburg en omgeving.

Keren we dan terug naar ons uitgangspunt, de vraag: „Wat is de functie van het Natuurhistorisch Museum in Maastricht?”, dan blijkt uit het voorgaande, dat hier sprake is van een *regionaal gebonden instituut*, welks activiteiten in belangrijke mate op de regio Limburg en wijde omgeving zijn afgestemd. Een instituut met:

- een *educatieve functie*, niet alleen voor Maastricht, maar voor de gehele provincie, waarbij de serviceverlening voor scholen een belangrijke plaats inneemt maar de „*éducation permanente*” niet vergeten wordt,
- een *wetenschappelijke functie*, zowel ten aanzien van onderzoek als ten aanzien van het beheer en de uitbreiding van natuurhistorische collecties en
- een *dienst-verlenende functie* ten behoeve van de vele, meest kleinere museale instellingen met een „natuur-afdeling” en ten behoeve van de talrijke particuliere verzamelaars met waardevolle collecties in onze provincie.

Het samenstellen van een rondreis-expositie als de thans van start gaande, over een thematisch-biologisch onderwerp zonder duidelijke relatie tot de provincie Limburg of omgeving, behoort dan ook maar zeer ten dele tot het arbeidsterrein van ons museum. Eigenlijk zou zo iets veel meer vallen binnen het werkterrein van een schoolbioloog. Immers, een schoolbioloog heeft de verbetering van de kwaliteit van het biologie-onderwijs op de scholen tot taak, vooral op de basisscholen. Voor onze educatieve afdeling is het uitgangspunt steeds het museum en de betekenis van dit museum voor het publiek en vooral ook voor het onderwijs. Zolang er echter nog geen schoolbiologen in onze provincie werkzaam zijn, menen wij dergelijk werk toch wel te mogen doen.

**„WIE NIET STERK IS,
MOET SLIM ZIJN“**

Dit is de titel van de nieuwe rondreis-expositie van het Natuurhistorisch Museum, handelend over de problemen van veiligheid en garantie in de natuur. Veiligheid voor het individu, garantie voor het voortbestaan van de soort.

Na een inleiding van dr. Montagne over de functie van het Natuurhistorisch Museum in Maastricht gaf

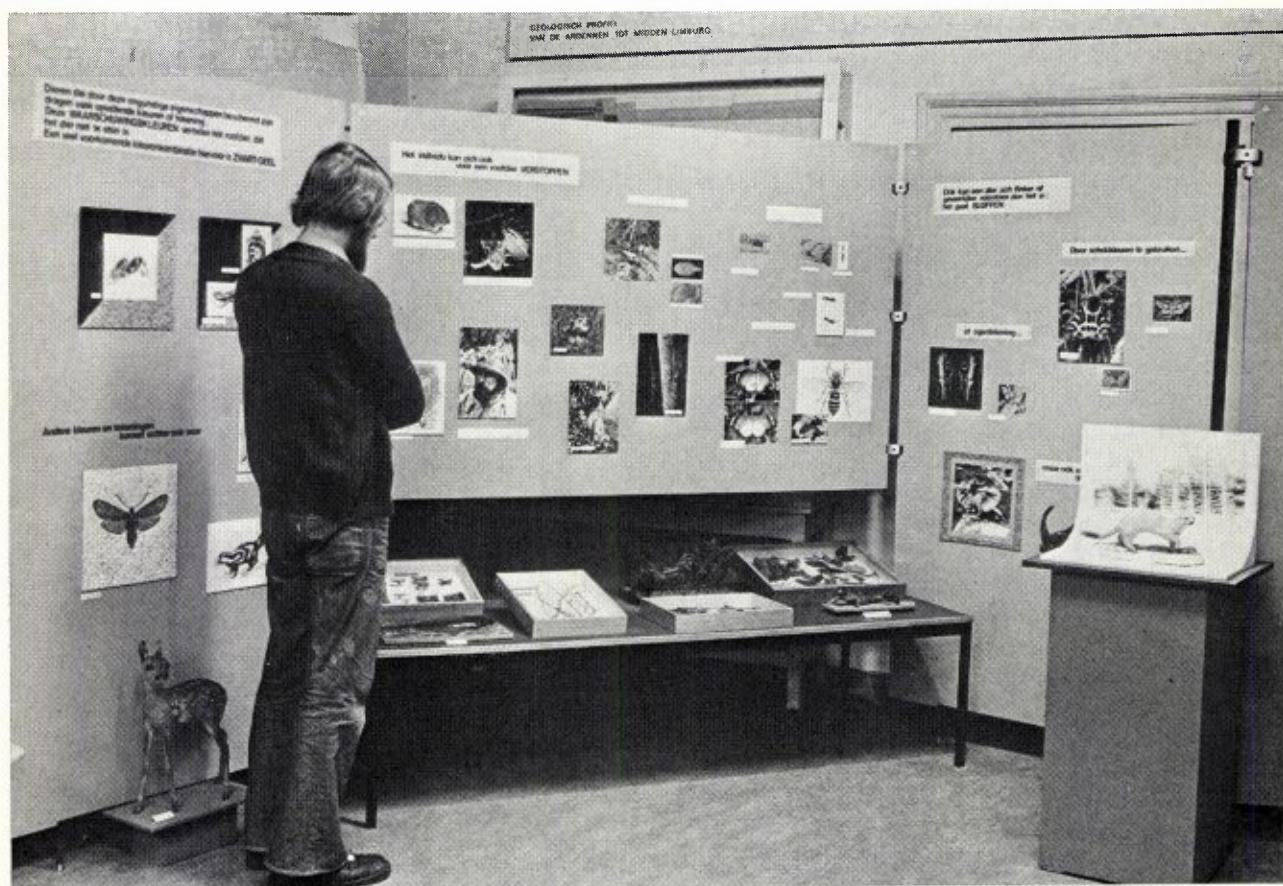
ir. R. Haverschmidt, Gedeputeerde voor Onderwijs en Cultuur in Limburg op vrijdag 1 november j.l. met een geestige speech het startsein voor de nieuwe tentoonstelling. Hij beklemtoonde de waarde, die door het Provinciaal Bestuur gehecht wordt aan het educatieve werk van het Museum en dacht daarbij niet alleen aan rondreis-exposities (waarvan de thans te openen de vijfde in successie is) maar ook aan de vele museum-lessen en -excursies.

De burgemeester en de wethouder van Onderwijs en

Foto: Jan van Eijk.

Foto: Jan van Eijk.

Cultuur van Maastricht getuigden van de belangstelling van de stedelijke overheid voor deze première.

Een geïllustreerde gids voor de tentoonstelling geeft aanvullende informatie over het onderwerp en is aan de balie van het Museum voor f 1,50 verkrijgbaar.

Het tournee, eerst door de eigen provincie en daarna ook naar andere plaatsen in ons land, is volgeboekt voor ruim een jaar; slechts in enkele vakantie-perioden is nog enige speling.

1 november - 21 november	Maastricht (N.H.Museum)
25 november - 16 december	Munstergeleen
5 januari - 26 januari	Stein

2 februari - 23 februari	Mook
2 maart - 23 maart	Venray
6 april - 27 april	Kerkrade (Roda-hal)
4 mei - 1 juni	Schimmert
8 juni - 29 juni	Haelen
17 augustus - 7 september	Maastricht
14 september - 5 oktober	Geleen
12 oktober - 30 november	Venlo (Goltziusmuseum)

Voor begin 1976 staan o.a. een opstelling voor 3 maanden in het Haags Museum voor het Onderwijs en een in Tilburg op het programma.

KORTE NOTITIES OVER ENKELE BIJZONDERE VLINDERVANGSTEN IN MIDDEN-LIMBURG

(Some notes on very interesting Macrolepidoptera,
taken in the centre of Netherlands Limburg)

door A. W. P. MAASSEN

1. *Aporia crataegi* L. (Pieridae).

Van deze nauwelijks meer waargenomen Pieride werd een iets beschadigd wijfje in het bosgebied de „Doort” te Echt gevangen op 25 juli 1971 (Vranken). Het vorig jaar (1973) werd dit prachtige witje hier weer gezien. In de omgeving van Vijlen, waar deze vlinder vroeger algemeen voorkwam, wordt nog maar zelden een exemplaar opgemerkt (Ent. Ber., Amst. 30 : 60). De rupsen leven op Lijsterbes, Sleetdoorn, Meidoorn en andere loofbomen; voedselkeuze in de „Doort” te over! De jonge rupsen leven aanvankelijk „gezellig”, d.w.z. in groepjes bijeen. Ze overwinteren in zgn. „kleine rupsennesten”, vaak bestaande uit slechts één enkel samengesponnen blad.

2. *Syngrapha interrogationis* L. (Noctuidae).

In de omgeving van de „Doort” te Echt ving de heer W. Vranken op zijn lichtschermbaan een vers exemplaar van deze soort op 30 juli 1972 (het derde exemplaar in Limburg).

Van deze zeldzame trekker waren tot 1972 slechts tien exemplaren uit ons land bekend. In 1972 echter werden niet minder dan 45 stuks uit Nederland in het trekvlindersverslag vermeld. De meeste vlinders werden in de noordelijke helft van het land waargenomen, begrijpelijk, daar de immigranten zeer waarschijnlijk afkomstig waren uit noordelijk van ons land gelegen gebieden (zie Trekvlinders in 1972 in Ent. Ber., Amst. 34 : 68). Uit Limburg werden twee stuks van Ospel vermeld, waarbij dan nu nog het exemplaar van Echt komt.

3. *Idaea inquinata* Scopoli (*herbariata* F.) (Geometridae).

Op 26 juni 1970 kreeg de heer W. Vranken één

exemplaar van dit zeer zeldzame spannertje op zijn scherm, dat stond opgesteld bij een woning „op het Gebroek”, gelegen vlakbij de „Doort” te Echt.

Idaea inquinata beschouwt men als een voorraaddier en wordt meestal in woningen aangetroffen, waar gedroogd plantenmateriaal aanwezig is. De meeste Nederlandse exemplaren werden door wijlen de heer Kortebos tussen 1937 en 1945 gevangen in zijn woning te Maastricht. Kortebos publiceerde over deze vangsten in het Natuurhistorisch Maandblad 27 : 48 (1938) en 29 : 75 (1940).

Na 1947 is *inquinata* nog slechts éénmaal in ons land aangetroffen, in 1967 te Broekhuizen (14e supplement van de Cat. van Lempke, pag. 261).

4. *Eupithecia venosata* Fabricius (Geometridae).

Aan de rand van het Staatsnatuurreservaat „Meinweg” (gem. Melick-Herkenbosch) verschenen in 1973 twee verse exemplaren van deze soort op het lichtschermbaan (v. d. Velde). Deze *Eupithecia* was tot nog toe uitsluitend bekend uit het Krijtdistrict, behoudens één vangst uit de duinen (zie voor deze vangst het 15e supplement v. d. Cat. van Lempke, pag. 33).

5. *Siona lineata* Scopoli (Geometridae).

Het eerste Nederlandse exemplaar van deze soort werd 27 juni 1968 te Eygelshoven gevangen (Ent. Ber., Amst. 30 : 87).

Bij de „Doort” te Echt ving de heer W. Vranken het tweede en derde exemplaar voor ons land op 13 juni 1971 (op het lichtschermbaan). Eén exemplaar werd welwillend voor mijn collectie afgestaan, waarvoor ook vanaf deze plaats mijn hartelijke dank.

In de oostelijke helft van België is deze spanner niet zeldzaam.

AANKONDIGING VAN DE MAANDVERGADERINGEN

- te **Heerlen** op dinsdag 3 december om 19.30 uur in het Grotius-College. De heer G. W. Huizing spreekt over Cacteeën en andere Sukkulenten. En op 7 januari 1975 om 19.30 uur, wanneer Dr. Dijkstra dia's vertoont van de flora uit Tirol en de heer van Geel van de flora van het grensgebied tussen Mexico en Arizona.
- te **Maastricht** op donderdag 12 december een week **na Sinterklaas** om 20.00 uur in het Natuurhistorisch Museum. De heer E. Smithuysen zal het e.e.a. vertellen over Speleologie.
- op zaterdag 14 december wordt eveneens in het Natuurhistorische Museum 's middags om 2 uur een **algemene ledenvergadering** gehouden met als enig agendapunt: activiteiten van het Genootschap.

EXCURSIE TROU ST. ANNE

Op zondag 15 december wordt voor de jongere leden een speleologische dagexcursie georganiseerd, in samenwerking met Speleo Nederland-Afdeling Limburg.

Bezocht zal worden de Trou St. Anne, een natuurlijke grot 10 km. ten Zuiden van Luik in het dorpje Tillf.

Voor deze excursie is een zekere lichamelijke conditie vereist. Het materiaal voor de tocht, zoals helmen en verlichting, wordt verzorgd door Speleo Nederland. Men moet echter zelf zorgen voor stevige kleding en schoeisel, bij voorkeur een overall en laarzen of schoenen met profiel.

Bovendien moet een volledig stel extra kleding worden meegebracht zodat men op de terugweg droge en schone kleren kan aantrekken.

Daar er slechts in kleine groepen gewerkt kan worden, kan bij grotere aanmelding voor deelname de tocht herhaald worden.

Opgave voor deelname vóór 12 december bij Eef Smitshuysen of Ed de Grood, Natuurhistorisch Museum Maastricht, telefoon 043-13671.

DE NATUUR IN

Natuurwandelingen I.V.N.-Limburg

- Zondag *Wandeling door de Voerstreek, o.l.v. IVN-Bocholtz.
1 dec. Vertrek Wilhelminaplein Bocholtz om 9.30 uur. Opgave en inlichtingen per briefkaart, dhr. H. J. Merx, Broek 32, Bocholtz of dhr. J. v. d. Scheer, tel. 04442-2420.
- Zondag *Wandeling in omgeving van Meerssen, o.l.v. IVN-
15 dec. Meerssen. Vertrek VVV-kantoor te Meerssen om 14.00 uur.
*Wandeling door het Wormdal (D.), o.l.v. IVN-Kerkrade. Vertrek Douanekantoor Holz om 14.00 u. Pas meenemen.
*Omgeving Rotspark - Polferbos - Heitgracht, o.l.v. IVN-Valkenburg. Vertrek VVV-kantoor Valkenburg om 14.00 uur.
- Zondag *Wandeling door de Brunsummerheide, o.l.v. IVN-
22 dec. Brunssum. Vertrek manège Ouverbergstraat nabij Rimbürgerweg om 14.00 uur.
- 2e *Wandeling door het Stammenderbos, o.l.v. IVN-
Kerstdag Spaubeek. Vertrek van kasteel Terborg om 14.00 u.
*Wandeling in de bossen van Elsloo, o.l.v. IVN-Elsloo. Vertrek ingang kasteelpark Elsloo om 14.00 u.
- Vrijdag *Dagwandeling naar Sippenaeken en Bleiberg (B.),
27 dec. o.l.v. IVN-Eys. Vertrek kerk Epen om 10.15 uur. Lunch en pas meenemen.
- Zondag *Midwinterwandeling door bossen, bergen en dalen
29 dec. in de omgeving van Mechelen, o.l.v. IVN-Heerlen. Vertrek van kerk Mechelen om 14.00 uur; vertrek LTM-lijn 10 Heerlen-Station om 13.18 uur. LTM-lijn 14 Maastricht-Station om 13.25 uur, overstappen te Gulpen op lijn 10.

Natuurwandelingen in Belgisch-Limburg

Deze wandelingen staan onder leiding van Belgische Natuurgidsen. Deelname is gratis.

- Zondag *Natuurreservaat „De Maten” te Genk, o.l.v. gidsen
1 dec. V. Smeets en W. Peumans. Vertrek Reservaatparking Slagmolen te Genk om 9.00 uur.
- Zondag *Tessenderlo Groenpoort, o.l.v. werkgroep Ekologie
15 dec. Tessenderlo. Vertrek Markt Tessenderlo-Centrum om 14.00 uur.

2e *Kerstmiswandeling door het Park van Midden-
kerstdag Limburg, o.l.v. gidsen J. Lycops en W. Peumans. Afstand ± 10 km. Vertrek parkeerterrein kasteel kasteel Hengelhoef om 14.00 uur.